

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI MAQOLLARNING LEKSIK- SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Yangibayeva Aziza Adilbek qizi
Urganch RANCH Texnologiyalari Universiteti, magistratura talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek va ingliz tillaridagi maqollarning leksik va semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqollarning mazmuni va tuzilishi, milliy mentalitet va madaniyat bilan bog'liqligi misollar yordamida o'rganiladi. Obrazlilik, metafora va ramziy ma'nolar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: maqol, leksik-semantik xususiyatlar, madaniyat, frazeologiya, mikrognitsiya.

Аннотация

В статье анализируются лексические и семантические особенности пословиц в узбекском и английском языках. Рассматриваются смысловая структура, связь с национальной культурой и менталитетом. Образность, метафоры и символические значения подробно описаны.

Ключевые слова: пословица, лексика, семантика, культура, фразеология, микропознание.

Abstract

This article analyzes the lexical and semantic features of Uzbek and English proverbs. The study examines the meaning, structure, and their connection with national culture and mentality. Imagery, metaphors, and symbolic meanings are explained.

Keywords: proverb, lexicon, semantics, culture, phraseology, microcognition.

Kirish

Maqollar xalq og'zaki ijodining qadimiy qatlamlaridan biri bo'lib, xalqning qadimiy tajribasi va dunyoqarashini mujassam etgan **barqaror frazeologik birliklarni** ifodalaydi va ularda mazmun qisqa, lo'nda va obrazli bo'ladi. Har bir xalqning maqollari ularning milliy madaniyati, tarixiy tajribasi va ijtimoiy me'yorlari bilan bog'liq. Maqollarni o'rganish orqali til, madaniyat va mentalitet o'rtasidagi bog'liqlik aniqlanadi. Ularning leksik-semantik tizimi bir necha asosiy belgilar bilan ajralib turadi.

Asosiy qism

O‘zbek va ingliz maqollarini o‘rganishda ko‘plab tadqiqotchilar lingvokulturologik yondashuvni qo‘llagan. Maqollar metaforik, obrazli va ramziy ma’nolarga ega bo‘lib, ularni qiyosiy tahlil qilish orqali xalqning mentaliteti ko‘rinadi. Shuningdek, maqollar tili orqali axloqiy qadriyatlar va hayotiy tajriba o‘rganiladi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollarning semantik xususiyatlari ma’no ko‘chishi va obrazlilik orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Jumlada, “Time is money” maqolida metaforani ko‘rish mumkin. Shuningdek, xalqlarning **milliy mentalitetini, turmush tarzini va qadriyatlarini aks ettiruvchi** maqollar ham ko‘pchilikni tashkil etadi. Xususan, o‘zbek tilidagi “Dehqon ekanini yeydi, Cho‘pon — boqqanini” maqolida xalqning kundalik turmushi, hayot tarzi, kunlik yumushlari va kasblarini ko‘rsatib bergan “dehqonchilik va chorvachilik” ning tarkib topganini kuzatish mumkin [1,135]. Yana bir o‘ziga xoslikni ifodalagan ingliz tilidagi “*Every man is the architect of his own fortune*” maqolida esa “individualizm”ning kuchli aksini payqash mumkin[2,97].

Demakki, har bir millatning o‘z maqoli insonlarni idrok va tafakkur qilishga undaydi. Buning natijasida esa olimlar mikrokognitsiya atamasini kashf etishgan. Mikrokognitsiya – bu shaxsning idrok jarayonlari va tafakkuridagi kichik kognitiv birliklarni anglatadi. Maqol mikrokognitsiyasi esa maqolning inson miyasi va ongida ishlov berilishi, ma’no olish va kontekstual tushunish jarayoni, maqolni tarbiyaviy, ma’naviy, madaniy ma’no doirasida idrok etish bilan bog‘liq. Maqol mikrokognitsiyasi mavzusi kognitiv lingvistika va paremiologiya sohalarida o‘rganilgan. Masalan, “Once burned, twice shy” [3,IV] yoki “Look before you leap” [4,499] maqollari ishonch va munosabatlarda ehtiyotkorlikka tatbiq qiladi. Oddiy qilib aytganda, maqolni o‘qib, anglash va tafakkurga tatbiq etish jarayoni mikrokognitsiya hisoblanadi. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, semantik guruhlash, kontekstual tahlil va taqqoslash usullari qo‘llanildi. Har bir maqol mazmuni va leksik tarkibi tahlil qilinib, ular o‘zaro qiyoslandi.

Natijalar va tahlil

O‘zbek maqoli	Ingliz maqoli	Semantik tahlil
Birlikda baraka	Every man for himself	'Birlikda baraka' va 'Every man for himself' maqollari milliy mentalitet va hayotiy tajribani ifodalaydi.

Mehnat qilgan – to'yadi	No pain, no gain	'Mehnat qilgan – to'yadi' va 'No pain, no gain' maqollari milliy mentalitet va hayotiy tajribani ifodalaydi.
-------------------------	------------------	--

Inglizcha maqol	O'zbekcha maqol	Leksik tahlil / izoh
Time is money.	Vaqt – pul.	<i>Time / vaqt, money / pul</i> – asosiy leksik birliklar, qisqa va esda qoladigan ifoda.
Actions speak louder than words.	Ish qilgan odam so'zdan kuchli.	<i>Actions / ish qilgan, words / so'z</i> – amaliy faoliyat va so'z kontrasti.
Don't count your chickens before they hatch.	Tandirga tushmagan tuxumlarni sanama.	<i>Chickens / tuxum, hatch / tushish</i> – ehtiyotkorlik, kelajakni oldindan baholamaslik.

Xulosa

O'zbek va ingliz maqollari xalqning tafakkur tarzi, qadriyatlari va hayotiy tajribasini aks ettiradi. Ular o'zaro umumiyliklarga ega bo'lsa-da, milliy mentalitet ularning mazmuni va obrazida namoyon bo'ladi. Jadvaldagi misollar qiyosiy tahlilning asosiy natijalarini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'ZBEK XALQ MAQOLLARI Tuzuvchilar: filologiya fanlari doktori, professor To'ra MIRZAYEV, filologiya fanlari doktori, professor Asqar MUSOQULOV, filologiya fanlari doktori, professor Bahodir SARIMSOQOV Mas'ul muharrir filologiya fanlari nomzodi Sh. TURDIMOV «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik korapaniyasi Bosh tahririyati, 2005, 235 bet.
2. The Oxford Dictionary of Proverbs. Oksford universiteti matbuoti, Amen uyi, E.C.4, 1-nash 1935, qayta nashr 1936, Buyuk Britaniyada Jon Jonson tomonidan Oksford universitet matbuotida chop etilgan, 97 bet.

3. A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom
Muallif: Richard P. Honeck Nashriyot: Lawrence Erlbaum Associates Nashr joyi:
Mahwah, NJ Nashr yili: 1997, bet IV.
4. Manser Martin H. Maqollar lug'ati haqidagi faktlar. – 2007, 499 bet.